

Революція в Росії.¹⁾

Духъ разрушенія есть въ тоже
время созидающій духъ.

М. Бакунін.

І вона прийшла... Прийшла, неначе страшний ангел пімсти за трупи декабристів, за кров польських повстанців, за поневолені племена Кавказу, за давнє закріпощене України, в кінці за повішених і розстріляних і в мурах Петропавловської і Шліссельбурської твердині та в каторгах Сибірі замучених і по незлічених тюрмах російської імперії катованих революціонерів і соціялістів, — мушці і жінок, старців, дорослих і дітей, „панів“ і „простих“, яких єдиним гріхом була любов до найвищих ідеалів людськості і горяче бажанє вчинити їх дійсністю, повести нарід до боротьби за хліб і свободу для всіх синів землі... Прийшла, хоч царське правительство, найсильнїше й найбільше звірське з усіх сучасних правительств, аби затамувати їй дорогу, боронило ся від неї горами трупів і морями крови... Прийшла — і там, де на всіх язиках усе мовчало, все заговорило її могутю, огненною і кривавою мовою...

Бомба, що розірвала ката-Плеве, січневий страйк петербурських робітників, які, завдяки невинно пролитій крові своїх братів, за один день із вірних підданих перемінили ся на завязятих революціонерів, — загальний страйк у Варшаві, в Лодзі і в цілій майже Польщі, — бомба, що розірвала вкн. Сергія, мужицькі

¹⁾ Друкуючи отсею статью писану зі спеціального ідейного становища чинимо се не для жадної партійної пропаганди, від якої наша часопись зовсім далека, а з огляду на важність всестороннього освітлення сучасних подій і духових течій у Росії. *Ред.*

бунти в цілій Росії, кривавий тиждень у Лодзі і могучий вибух революційного духа в цілій Польщі, пожежа революції в Одесі, бунти морського і сухопутного війська, тої останньої підпори кожного правительства, безліч індивідуальних революційних актів, сповнених на репрезентантах правительства, почавши від простого поліцейського або шпіона аж до найвищих достойників, — усе те її мова, могуча мова народної революції.

І лиш завдяки їй можуть устроювати з'їзди, ухвалювати революції й писати свobodно у своїх газетах про свої потреби, одним словом: користувати ся мимо законної заборони свободою зборів, слова і преси земці, лікарі, адвокати, інженери, літерати і т. п. буржуазійні елементи, які мають хліб, а свободи хотять лише такої, щоб могли замість царя або й разом із ним правити народом, — одні зі свідомістю експлуататора, який бореть ся за більшу свободу рухів для себе, інші-ж у наївній вірі, що їх правління, се хліб і свобода для народу, елементи, які до недавна мовчали, боячи ся нагайки, кулі, тюрми, Сибірі й шибениці, і які тепер тільки тому мають таку свободу рухів, бо у правительства за мало війська і нагайок і куль і тюрем і шибениць для справжніх винувників народної революції.

Що дні самодержавного царського правительства почислені, що народня революція, хоч би нині і вдало ся втопити її в морі крови, вибухне завтра з тим більшою силою і таки повалить своїми ударами самодержавний престол Романових, — про се нині вже ніхто не сумніваєть ся, не сумніваєть ся навіть Микола ІІ. зі своїми дорадниками, яким каже укладати різні проекти реформ, сподіваючи ся таким чином відвернути народній гнів від своєї голови.

І так остаєть ся тільки питанє, що буде потім, і на се питанє всі партії, які борють ся в Росії, відповідають постулятом конституційної держави, значить, переміни форми правління з деспотичної на конституційну. Є в тій відповіді й різниці, бо коли опозиційні елементи не йдуть далі конституційної монархії, то елементи революційні з менше більше соціально-демократичною ідеологією жадають демократичної республіки, але ті різниці не мають принципіального значіння супротив того, що і конституційна монархія і демократична республіка мають основою той самий капіталістичний устрій.

Тим ми очевидно не хочемо сказати, що конституційна монархія і демократична республіка все одно. Є-ж різниці і між деспотичною монархією, конституційною монархією і демократичною республікою, але ті різниці зникають супротив їх спільної основи: капіталістичного устрою.

Значить, усі партії, які борються в Росії, ідуть свідомо на зустріч буржуазійній революції. А що буржуазія сама собою, без народніх мас, не представляє поважної боевої сили, то партії, які мають вплив на народні маси, — отже „більшість“ (Ленін) і „меншість“ (Плеханов) російської соціально-демократичної робітницької партії, партія соціалістів-революціонерів, жидівський Бунд, польські соціально-демократичні партії (Polska Partya Socjalistyczna, Socyaldemokracja Królestwa i Litwy, Polska Partya Socjalistyczna „Proletaryat“), Революційна Українська Партія, Українська Соціаль-Демократична Спілка (части „меншости“ російської соціально-демократичної робітницької партії) і иньші менше звисні соціально-демократичні групи, які в різних питаннях розходять ся з собою, — ведуть ті маси свідомо до буржуазійної революції, декретуючи на підставі „наукового соціалізму“ Маркса-Енгельса, що се конечний етап у розвитку кожної, отже й російської суспільности. Є між тими соціально-демократичними партіями й різниці що-до будучого устрою Росії, — пр. російська соціально-демократична робітницька партія (а з нею, розуміється, й Українська Соціаль-Демократична Спілка й иньші автономічні частини її) і Socyaldemokracja Królestwa i Litwy централістичні; Polska Partya Socjalistyczna в теорії вважає своєю найближшою національно-політичною метою незалежність Польщі, хоч у практиці задовольняє ся й широкою автономією Польщі, на яку знов кладе головний натиск „Proletaryat“; Революційна Українська Партія у своїм найновішій проєкті програми домагає ся автономії України, — але всі вони згідні в тім, що Росія мусить іти на зустріч буржуазійній революції.

І всі вони згідні в тім, що революція потрібна тільки доти, доки не буде скликана конституанта, — все одно, чи теперішнім царським, чи революційним правительством, яке має взяти у свої руки дальше діло перебудови Росії.

Що-ж до революційного правительства, то про нього заговорили, ледви Росія вступила в період революції, і всі декретують в один голос, що хто стоїть за революцією, той мусить признати

й революційне правительство, як її довершенє, як її неминучу санкцію.

„Більшість“ російської соціально-демократичної робітницької партії прийняла на своїм з'їзді резолюцію: „В залежності від обопільних відносин сил та інших чинників, яких не можна з гори докладно означити, допускається дя уділ делегатів нашої партії в тимчасовім революційнім правительстві в ціли непримиримої боротьби зі всіми контрареволуційними стремліннями та оборони самостійних інтересів робітницької класи“¹⁾.

А орган „більшости“, „Впередь“ (ч. 10, вступна стаття) пише: „Глибокоумні політичні тупиці перестерігають соціальну демократію від надмірно діяльної організації революції: се може довести до такої страшної річи, як передчасна демократична диктатура пролетаріату і мужицтва. Передчасна! Ні! Тепер якраз час стати пролетаріатови на переді народу для революційного здійснення своєї мінімальної програми, яка повинна стати прапором усеї російської демократії. Пролетаріат переведе її до кінця і тим положить основу для грядущої соціалістичної боротьби. Ми відкидаємо як утопію, як несвідому прозокацію, всяку пробу накинути пролетаріатови несповниму при теперішніх соціально-економічних умовах задачу безпосередного здійснення максімальної програми, т. є. безпосередного збудовання соціалістичного устрою; ми будемо безнастанно розяснювати робітникам, що тільки самостійна класова організація міських і сільських пролетаріїв є надійною запорукою визволення праці від гнету капіталу; але ми з погордою відкинемо також боягузів, які несміло оглядаються кругом, чи не видко де ліберального генерала або достойника, якому було-б можна припоручити революцію, відсунувши ся скромнєсенько на бік. Ні! На бік, генерали і достойники, професори і капіталісти, се виступає пролетаріат, аби збудувати вам вашу буржуазійну республіку, і він збудує її так, аби найлекше було перебудувати її на соціалістичних основах, коли прийде бажаний час“.

Трохи инакше становище „меньшости“, якої конференція заявляє: „Тимчасове правительство, яке підняло-б ся здійснити задачу сеї з огляду на її історичний характер буржуазійної рево-

¹⁾ „Naprzód“ 1905, ч. 159.

люції, мусіло би, упорядковуючи взаємну боротьбу між протилежними класами народу, що визволяєть ся, не тільки посувати революційний розвиток, але й бороти ся з тими його елементами, що грозять основам капіталістичного устрою... Для того соціально-демократія не повинна класти собі за ціль захоплене влади або участь у влади в тимчасовім правительстві, а повинна остати партією крайньої революційної опозиції¹. Хиба тоді, коли-б революція перекинула ся до найпоступовійших країн західної Європи, де вигляди здійснення соціалізму більше реальні, могла-б партія взяти участь у правительстві¹).

Про революційне правительство заговорив і „Naprzód“, пишучи (ч. 178 з 2 липня 1905 р.): Перед російським лібералізмом отворяєть ся тепер тільки одна дорога, йому остає зробити тільки один крок. І мабуть він не уступить перед тим актом. Думка оголошення революційного правительства, яке, хоч зовсім буде в руках лібералів, одначе стане тим, чим його зробить революція, хто знає, чи не здійснить ся вже завтра або позавтра в Москві¹.

І так ті партії, що в теперішнім революційнім руху в Росії виступають як провідники народніх мас, — загалом кажучи, партії соціально-демократичні різних відтінків, — ведуть наріз сьвідомо до буржуазійної революції, якої задачі має здійснити конститuant (Учредительное Собрание), скликана або царським, або, коли воно не захоче, революційним правительством.

А щож на те народні маси, ті справжні воїновники революції? Не вже-ж їх геройська боротьба, се тільки боротьба за иньшу форму правління, за зміну пана? Не вже-ж вони сьвідомо проливають свою кров і встелюють поле боротьби своїми трупами на те тільки, аби буржуазія добила ся своєї свободи і укріпила своє панованє над ними, а вони аби лишили ся далі в нужді й неволі, тільки під иньшим паном?

Коли приглянемо ся рухови, який вибух у Петербурзі й опісля обхопив усю Росію, то побачимо, що се рух чисто народній, якого партії не тільки не готовили, але навіть спершу не знали, як до нього віднести ся. Як у всіх справді революційних рухах, так і тут ті партії, що хотіли би взяти революцію в аренду і в ім'я „науки“ заикають усякому революційному акто-

¹) „Naprzód“ 1905, ч. 159.

ви — колективному чи індивідуальному — під загрозою наклеїти його несвідомим, елементарним вибухом, революційним авантюризмом, а то й провокацією, вибухати швидше, ніж вони признають відповідним, остали фактично по заду руху і замість вести його, мусіли *volens nolens* піти за ним. Се перша, дуже важна характеристична прикмета теперішнього революційного руху в Росії.

Друга характеристична прикмета, що жадання робітників мають коли не виключно, то в кождім разі головно економічний характер. Про політично-демократичні питання робітники або зовсім не говорять, або говорять тільки між иншим. І се зовсім зрозуміло. Робітник, невільник головно економічного ладу, не може одушевити ся буржуазійною конституцією, яка його економічного положення майже зовсім не змінює, та за те відчуває він ліпше всяких теоретиків своє безвихідне положення, свою нужду, і тільки в нього й думки, аби вийти з неї. Робітник, навіть не захоплений соціалістичною пропагандою, добре бачить, що уряд його грабить, що капіталісти здирають з нього по кілька шкір, що всі багаті й сильні світа сего живуть із нього і ще збиткують ся над ним, і він відчуває, що йому було-б багато ліпше працювати для себе і своїх, як своєю важкою працею годувати своїх ворогів. І він відчуває, хоч иноді тільки інстинктивно, що політична свобода, се для нього пустий звук, коли вона не буде доповненням економічної свободи, що він може бути політично свободний лише на стільки, на скільки свободний економічно. І тому скільки разів говорить він своєю мовою, а не мовою різних суфлерів, від яких довкола нього аж кишить, та його мова є революційно-економічна.

Ваше право, демократи всяких відтінків, добивати ся парламенту, бо він принесе вам велику користь, але не тягніть до тої боротьби робітника, не дуріть його, що парламент дасть йому свободу, бо політична свобода для голодного чоловіка, се така сама брехня, як „свобода праці“ в капіталістичнім устрою, яка на правду являєть ся свободою визиску з одного, свободою вмерти з голоду з другого боку. Доки будуть багаті й бідні, перші все будуть угнітати других і за кусень хліба багатий усе відбирати-ме в бідного його „політичну свободу“. Вистане тільки поглянути на положення робітницької класи в котрій будь із тих країн, де є „політична свобода“, навіть як найширша, аби зрозуміти сю правду.

Та оборонці буржуазійної конституції вкажуть нам може на уміркованість жадань народної маси як на доказ, що їй чужі наші принципи комунізму і що „перше треба її вивести на широку дорогу поступу, витворити умови для боротьби за соціалізм і аж тоді“ — і т. д.

Що жадання народньої маси в Росії умірковані, на се ми згідні і се вважаємо третьою характеристичною признакою руху; тільки по нашому причина тої уміркованости лежить не там, де її бачать оборонці буржуазійної конституції. Головною причиною тої уміркованости вважаємо ми 1) вплив політичних партій і 2) невмілість народу зложити свої жадання в суцільну систему.

Цілу четвертину століття різні соціально-демократичні групи вмовляли в російського пролетарія, що він не може піти далі буржуазійної революції, бо на се не дозволяє „науковий соціалізм“. Во імя „наукового соціалізму“ осуджували ся всякі революційні акти, як індивідуальні, так і колективні, а рекомендували ся мирні демонстрації, мирні страйки по західно-європейським соціально-демократичним звірцям. В імя „наукового соціалізму“ соціальні демократи виступали против політичного террору соціалістів-революціонерів, клеймлячи його революційним авантюризмом, а одні й другі виступали знов против економічного террору. В імя „наукового соціалізму“ всі міжнародні соціально-демократичні конгреси виступали против соціального генерального страйку, — а останній конгрес в Амстердамі скарікатурував його в формі „політичного масового страйку“, клеймлячи пропагаторів того способу боротьби праці з капіталом — анархістів-комуністів — найбільшими ворогами робітницької справи. В імя „наукового соціалізму“ осуджували ся всякі масові революційні рухи, які не були приготовані партією і вибухали без її відома.

А результати тої 25-літньої проповіді „наукового соціалізму“?

Надійшов день 22 січня, і петербурські робітники вийшли против війська з голими руками. Потім бачили ми масакри безоборонної юрби в Москві, Варшаві, Лодзі і по всіх иньших містах Росії, де лише проявив ся революційний рух, юрби, яка вийшла демонструвати по західно-європейській соціально-демократичній рецепті.

Аж тепер в усій російській соціально-демократичній пресі відізвався дружній оклик: Оружя! Плеханов у „Искрі“ і Ленін у „Вперед-ї“ почали кликати до оружного повстання; „Polska Partya Socyalistyczna“, яка ще недавно не знаходила слів обурення для „Proletaryat-у“ за його — зрештою тільки теоретичну — пропаганду террору, почала уживати бомб на велику скалю; та сама соціальна демократія, яка ще недавно повторяла за своїми німецькими товаришами: „Generalstreik ist Generalblödsinn“, почала кликати робітників до генерального страйку.

Але годі за короткий час привчити масу до тактики, на яку цілу четвертину століття кидалося громами, тим більше, коли й тепер ті, що хотять бути провідниками маси, стоять на розпутью. Адже вже тепер, у самім розгарі народньої революції, всі ті соціально-демократичні партії, основані на „науковім соціалізмі“, кажуть масі бороти ся тільки за буржуазійну конституцію, обдурюючи нарід, що демократична республіка, се „народне царство, в яким нарід порядкує все по своїй волі“, хоч положене робітницької класи в усіх існуючих демократичних республіках завдає сьому брехню, а за те пятнують провокацією всяку пробу в напрямі безпосередного здійснення соціалізму (диви висше цитат із „Вперед“-а). Адже соціалісти-революціонери, дурячи мужика соціалізацією землі (говоримо: дурячи, бо соціалісти-революціонери обіцяють мужикам соціалізацію землі від будучого російського парламенту, зложеного на підставі загального голосовання, тимчасом соціалізація землі в теперішнім, капіталістичнім устрою зовсім неможлива і ніякий буржуазійний парламент не дасть її мужикам!), рівночасно вважають передчасним говорити міським робітникам про соціалізацію фабрик, або, управляючи політичний террор, обурюють ся на саму думку „антибуржуазійного террору“, т. є. нищення банків і інших капіталістичних інституцій, — вони, що в теорії говорять про експропріацію експропріаторів! Адже Polska Partya Socyalistyczna, що веде таку геройську політичну боротьбу, голосно хвалить ся тим, що підчас розрухів у Варшаві її члени карали інших робітників смертю за „крадіж“, т. є., говорячи мовою „наукового соціалізму“, за „експропріацію експропріаторів“, виконувану підчас революції. Адже „Искра“ хвалить ся, що завдяки впливам її прихильників у Гурії зменьшило ся чимало актів пімсти на ворогах народу. Адже ще досі болючим насмьихом над революцією звенить

нам в ухах заява визначного члена Революційної Української Партії, висловлена на комерсі по Шевченківським концерті д. 30 марта 1905 р. у Львові, що партія волить, аби на Україні не було ніякого революційного руху, як має проявити ся якийсь рух не під проводом партії. Адже „Правда“, орган Української Соціально-Демократичної Спільки, писала (ч. 3 за март 1905 р.): „Доки-ж збереть ся Всенародня конститутівна Рада та будуть вибрані Селянські Комітети, ми не можемо терпіти лиха та голоду. Тому призначаймо на сходах скільки кому потрібно землі, щоб не сидіти голодними, та заоруймо з панського лану, а потім Селянські Комітети роздивлять се діло та скажуть, чи вернути чи ще прирізати, щоб були повернені мужикам ті прирізки, що домагається їх програма нашої партії“¹⁾, — значить, не забирайте усеї землі, а тільки прирізки. Адже коли мужики, не маючи зрозуміння для різних „наукових“ програм, придуманих на те, аби їх хитрійше обдурити, — за що різні урядники від революції дають їм як найгіршу ноту з класової свідомости, — почали просто забирати панську землю, в російській соціально-демократичній пресі заговорили про роботу агентів-провокаторів. Адже всі соціально-демократичні партії кликали робітників обходити сегорічне свята 1 мая мирними (!) демонстраціями. Адже генеральний страйк, який лише тоді має значінє, коли являєть ся прольогом соціальної революції, веде до експропріації експропріаторів, російські соціально-демократичні партії скарикували в політичну маніфестацію — з таким результатом, що робітники, замість брати фабрики на свою власність, вертають знов працювати на своїх експлоататорів, задовольнивши ся деякими уступками в напрямі соціально-демократичної мінімальної програми.

Друга причина уміркованости жадань народньої маси, се невмілість зложити свої жаданя в суцільну соціальну систему. Вона хоче визволити ся з нужди й неволі, хоче здобути собі хліб і свободу, та ціле її нещастє в тім, що коли переходить від тих бажань, що впливають із її щоденних потреб, до практичних способів їх здійснення, — не може від раз у знайти тих способів.

¹⁾ У своїй аграрній частині програма російської соціально-демократичної робітничої партії домагається: »4. Настановлення селянських комітетів: а) для звернення сільським громадам тих земель, що відрізані у селян при знесенню панщини і служать у руках поміщиків способом для закріпощення селян«.

Замість підійти до коріння зла, вона хапається за другорядні річі, за дрібниці, які ні трохи не змінюють сути справи. Їй потрібний час, а головню довгий революційний рух, аби її творчий дух міг розвинути ся. Нарід дає елементи для будови соціальних систем, але самою будовою їх або зовсім не займається, або займається тільки в виїмкові моменти, в епохи революції. Біда тільки, що його оточують зі всіх боків його „приятелі“ й „опікуни“ і в свій гарячий час боротьби, коли народня творчість у найбільшій розпалі, вмішують ся в рух і „помагаючи“ народови, задержують його своїми програмами на половині дороги.

І народні маси в Росії не були-б тепер такі умірковані в своїх жаданях, коли-б за останню четвертину віку замість соціальної демократії, яка своєю централістичною організацією заби-вала всяку локальну й особисту ініціативу, яка виступала против усякого самостійного революційного руху, п'януючи його передчасним, авантурничим і т. п., яка буржуазійно-демократичні реформи подавала темним робітникам за правдивий соціалізм, а против правдивого соціалізму боролась всіма способами, від закиду утопійности і реакційности аж до шпionства і провокації, — на російські робітницькі маси були мали вплив анархісти-комуністи, коли-б серед тих мас усе і всюди були будили революційного духа, коли-б були проповідували їм, що перша й одинока їх ціль зруйнувати капіталістичний порядок, завоювати собі хліб і свободу, а не кликали їх будувати найперше республіку для буржуазії. Ми певні, що по чверти віка такої справді революційної проповіді петербурські й інших міст робітники не були-б вийшли против війська як вівці на заріз і що генеральні страйки не кінчили ся-б поворотом до праці, тільки експропріацією способів продукції.

Та на жаль по роботі революціонерів 70-их років XIX в., які кликали наріз здобувати не республіку для буржуазії, а хліб і свободу для себе, і яких ідей й діяльність сучасна російська соціальна демократія старається за те скільки змога опоганити, робітницький рух у Росії попав під вплив соціально-демократичної ідеології. В причини цього явища годі входити в рамках нинішньої статі; зазначимо лише, що велику роль грали тут такі річі, як симпатії російської буржуазії до буржуазійно-демократичної мінімальної програми соціальної демократії, симпатії, яких реальним наслідком була матеріальна поміч нелегальній соціально-

демократичній пресі; вплив західно-європейської соціальної демократії на російське студентство, коли анархісти, переслідувані мов дикі звірі навіть найліберальнішими правительствами, чорнені або промовчувані систематично в соціально-демократичній і буржуазійній пресі, бідні в порівнянню з соціальною демократією — літературою і пресою, не могли мати такого впливу; далі вплинула тут російська цензура, яка все таки пускає в Росію наукові публікації соціальної демократії і дозволяє на розвиток російської наукової соціально-демократичної літератури, коли тимчасом про анархістів можна говорити тільки як про льомбровівські типи і т. п.

І аж останніми роками проповідь анархізму, який тимчасом видержав не одну огневу пробу, перебув цілу мартирологію і підбив собі все, що найбільше свідоме, найреволюційніше між робітницькою класою романської раси, почала доходити до Росії. Російські анархісти-комуністи почали видавати найперше брошури, а від серпня 1903 р. також газету „Хлѣбъ и Воля“, і ми бачимо, як ідеї анархізму проникають поволи і в робітницькі уми Росії, стрічаючи скрізь завзятий опір — не спеціально в російських правительстві, яке ще всіх революціонерів мірить на один аршин, тільки в російській соціальній демократії всіх відтінків.

Із сказаного легко вивести, який наш погляд на задачу російської робітницької класи в теперішній російській революції. Коли російська робітницька класа не має бути ошукана і за свою кров, яка тепер ллється ріками, не має дістати тільки нового пана, який і далі буде визискувати її, то мусить бороти ся не за буржуазійну конституцію, а за своє визволене від усякого гнету, за хліб і свободу для себе. Коли буржуазії потрібна конституція, потрібний парламент, у яким могла би робити добрі інтереси й обдурювати нарід, то нехай вона й бореть ся за ті свої ідеали, але яка рація робітницькій класі проливати свою кров у інтересі буржуазії?! Робітникам, міським і сільським, треба хліба, — нехай же беруть для себе: одні фабрики, другі землю і працюють у них на хліб для себе; їм треба свободи, нехай-же руйнують царську власть і не настановляють нової, тільки самі заводять у себе такі порядки, які їм найкорисніші. Може се на разі не вдасть ся, може з'єдиненим силам царства й буржуазії (ті дві, ворожі тепер сили, певне помирять ся, коли побачать, що капіталістичному устроєви грозить небезпека!) вдасть ся втопити народню революцію в народній крові і завести „правовий лад“, — але все таки, що

нарід завоює собі підчас революції, того не посьміє відібрати йому ніяке правительство. Коли-б пр. мужикам у Росії вдало ся підчас теперішньої революції завоювати для себе всю землю, то будуче правительство буде змушене санкціонувати status quo; коли-ж мужики ждати-муть, аж землею наділить їх будучий парламент, то ніколи її не діждуть ся. Те саме скажемо й про завоюване фабрик робітниками, про завоюване умов праці на фабриках приватних властителів, про завоюване свободи коаліції, зборів, слова, преси. Одним словом: що буде завоюване народом підчас революції, того не посьміє відібрати йому ніяка реакція. І тому нема робітницькій клясї ніякої причини обмежувати добровільно свої жадання до мінімальної програми соціальної демократії, а за те в всі причини розширяти й поглиблювати революцію до найдальших границь.

Із сього виходить ясно становище робітницької кляси супротив т. зв. „революційного правительства“. Всяке революційне правительство, се перемога „законности“, антіпода революції; до того-ж революційне правительство, до якого зітхає російська соціальна демократія, се перемога буржуазійної законности. Революційне правительство по своїй суті мусить бути гальмою для дальшої революції, бо його ціль санкціонувати status quo; воно, що правда, бореть ся з реакцією, яка хотіла би повернути status quo ante революції, але не менше бореть ся і з тими елементами, що хотіли би посунути революцію ще далі. Винищивши-ж найскрайніших революціонерів і зневіривши до себе нарід, дає тим самим силу в руки реакції. Що й кандидати на членів революційного правительства в Росії мають таку саму програму, на се найліпший доказ цитований вище уступ із „Вперед-а“, в яким між иньшим читаємо: „Ми відкидаємо як утопію, як несвідому провокацію, всяку пробу накинута пролетаріатови несповниму при теперішніх соціально-економічних умовах задачу безпосередного здійснення максимальної програми, т. є безпосередного збудовання соціалістичного устрою“.

Від закиду „несвідомої провокації“ тільки один крок до закиду свідомої провокації, а щоб нарід від тої свідомої провокації охоронити, революційне правительство певне не жажало ся-б карати смертю „провокаторів“, т. є. найскрайніших революціонерів. На се маємо докази в історії французької революції; за се ручать нам також апетити соціально-демократичних

теоретиків, між иньшими і Плеханова, який свій пасквіль „Anarchismus und Socialismus“¹⁾ кінчить погрозою, що коли соціально-демократичний пролетаріят стане паном ситуації, то потребувати-ме тільки зморщити брови, аби анархістів змести з лиця землі.

І так революційне правительство мусить усе бути протиреволуційним, мусить опирати ся не на революційну силу народу, тільки на силу поліції в боротьбі з тими, що хочуть довести революцію до логічного кінця, а тим самим воно противнародне.

Становище робітницької класи супротив „революційного правительства“ ясне: або революція знищить усі основи теперішнього, капіталістичного ладу і тоді не потрібно ніякого правительства, а люди самі стануть улаштовувати свої відносини так, як їм буде найліпше, аби мати як найбільше хліба і як найширшу свободу, або нарід у революції не побідить чи побідить тільки по часті, і тоді революціонери мусять перешкаджати укріпити ся всякому правительству.

Така повинна бути роль народніх мас у теперішній російській революції, а задача революціонера — усвідомляти народню масу про ту її роль, помагати їй розширяти й поглиблювати революцію і складати свої жадання і стремління в суцільну соціальну систему.

Чи народня маса в Росії сповняє свою роль? Не зовсім, тим більше, що усвідомлюють її в тім напрямі тільки нечисленні групи анархістів-комуністів і їх нечисленна література, а всі иньші революціонери старають ся накинати їй буржуазійно-демократичні стремління.

Але не можна також сказати, що народня маса в Росії йде за тими, що хочуть її ушасливити буржуазійною конституцією. Сему перечить сам початок революційного руху: генеральний страйк, який блискучо доказав, що переведений у такий формі, в якій його процагують анархісти-комуністи, може бути страшним оружжєм для руйнування капіталістичного устрою; сьому перечать і дальші події, які показують що народня маса — свідомо чи не-свідомо — стремить до глибокого соціального перевороту.

Се найліпше стверджує факт, що деякі буржуазійні елементи, які спершу кокетували з революцією, зачинають що-раз острійше

¹⁾ Berlin 1894, друге виданє 1905. — Цитуємо з пам'яті по першому виданю, через що можемо ручити тільки за зміст, а не за дословність.

виступати против неї. Примірів на се знайшов би багато, та ми обмежимо ся на одним із „рідного зільника“, на становищі національно-демократичного „Діла“ супротив революції в Росії.

Доки „Діло“ думало, що революція, се з'їзди земців і иньших буржуазійних елементів та вірнопідданчі депутації й меморіяли до царя й міністрів, доти симпатизувало в „революцію“ та давало „щирі ради“ цареві й правительству, аби в інтересі цілості російської держави й династії Романових надано конституцію тай не забуто і про Українців, — кидаючи мимоходом громи на різних „революційних фанатиків“ та протиставлячи їм „поважну опінію поважних елементів“. Але що-ж, цар і правительство не послушали „щирих рад“ „Діла“, не дали конституції, а що до Українців, то не тільки їм не попустили, але ще для витворення контрареволюційної армії дали великі уступки Полякам-дідичам на українській території. І почав ся в „Ділі“ „патріотичний плач“ ізза несправедливості російського правительства, яке дає різні права „зайдам“, а не дає їх „автохтонному населеню“. Тимчасом настав кривавий тиждень у Лодзі, вибухла революційна пожежа в Одесі, збунтував ся Патьомкін, одним словом „вітчина в небезпеці“, — вітчизна всіх буржуазійних філістрів, — і „Діло“ в статі „Революція чи анархія?“ (ч. 136 з 1 липня 1905) виступає з обжалуванєм против російського правительства. „В руках тих, що правлять Росією, лежало дати Росії нові форми життя, а з тим і втихомиренє. Сього не вчинено, суспільність ошукувано і нині Росія потапає в анархії“, — так звучить обжалуванє мудрця з „Діла“, який одначе все ще не стратив надії, що „і нині ще не запізно здержати анархію, зачинаючи основну і серйозну реформу“, і в тій надії декретує: „Нехай нині зійдець ся конституанта — розумієть ся: не офіцина царської камарілі — ся Росія затихне і заживе ще новим житєм“. А задекретувавши так, попадає у пророцький тон і віщує: „Коли се не станеть ся, розклад піде далі і фатально випаде не лише для Романових, але і для цілості імперії, особливо, коли би ще зайшли які міжнародні комплікації“. В кінці ставши на котурни репрезентанта українського народу, складає заяву: „Зі становища нашого народу раді би ми, щоб узяла верх перша евентуальність і щоб Росія зажила новим житєм, у яким і ми могли би свобідно і самостійно жити. Друга — могла би радше обернути ся в нашу некористь, а на користь наших відвічних ворогів“.

В тій статі „Діла“ маємо все: і дикий страх перед народньою революцією, якої не можуть зрозуміти, і Шілерівське „Wenn sich die Völker selbst befrei'n, da kann die Wohlfahrt nicht gedeih'n“, і свідоме чи несвідоме перекручене значіння слова „анархія“, і дбалість про цілість російської імперії та шкіру династії Романових, — дарма, що Романови були й є катами України і що те саме „Діло“ в святочних хвилях строїть ся в постулат самостійної України! — і контрареволюційність Рутенців із 1848 р., яка каже „Ділу“ більше сподівати ся для України від її дотеперішного ката — російського правительства — як від революції, для того, що в ній бере визначну участь польська робітницька класа...

Та досить чести „Ділу“, — вертаймо до наших уваг про революцію в Росії, хоч уже небогато лишило ся нам сказати.

Ніяка революція не погинула ще від того, що „зайшла за далеко“, а всі вони гинуть від того, що зупиняли ся на половині дороги. Чи від того згине й російська революція, тепер годі ще сказати. Одно тільки певне: чим пізнійше царське правительство піде на конституційні уступки буржуазії, тим ширше і глибше розвернеть ся революційний рух, тим більше набере свідомости в революційнім огні народня маса і тим більші користи зуміє витягнути з революції. Лиш руйнувати старе, невільницьке, і на його руїнах будувати самим, не настановляючи ніякого нового правительства, нове, свободне жите!

Ріжні сентиментальні добродії скажуть нам може, що шкода стільки людської крові, що ліпші які-будь реформи, які позволили-б на мирний розвиток, як та страшна революційна боротьба, якій ідуть у жертву найліпші сили суспільности. Певне, що шкода людської крові, шкода найліпших синів суспільности, які безперечно в мирний час принесли би людськості велику користь. Але чи-ж у мирний час не ллеть ся кров і не падають трупи без найменшої користі для народнього визволення? Поминаємо вже війни держав із державами, у яких гинуть тисячі молодих, здорових людей, без найменшої користі для народу, — але подивім ся на побоєвище праці, зрахуймо випадки смерті, каліцтва й недуг, яким підпадають робітники підчас праці, зрахуймо жертви сухіт, тої недуги робітницького пролетаріату, погляньмо, кілька найліпших сил людськості нидіє по тюрмах, гине на шибеницях за те,

що хотіли тільки добра людськості! Чому не шкода вам тої крові, тих жертв, сентиментальні добродії?

Ні! Доки існує капіталістичний устрій, доти нема для народу мирного часу, доти все, кожного дня і кожної години летить його кров і смерть косить його ряди. Та коли вже випрати, то бодай за те, аби хоч грядучі покоління мали хліб і свободу, жили в устрою, який нині є тільки ідеалом.

І нам не жаль крові і трупів, які тепер падають у революційній боротьбі в Росії, бо ми знаємо, що боротьба з її жертвами, се єдиний шлях до свободи й добробуту народу. Тільки жаль нам, коли та кров проллється і ті трупи впадуть даром, коли народня маса буде обдурена і замість хліба і свободи дістане тільки нового пана — нову форму правління.

10—11 липня 1905.

Михайло Лозинський.
